

Міністерство освіти України
Харківський державний технічний університет
будівництва і архітектури

Шарлай Олена Василівна

УДК 711.168

**Морфологічні типи архітектурного середовища
історичного міста на прикладі Харкова**

18.00.01.- теорія архітектури, реставрація
пам'яток архітектури

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття вченого ступеню
кандидата архітектури

Харків 1998

Дисертація є рукописом.

Роботу виконано у Харківському державному технічному
університеті будівництва і архітектури.

Науковий керівник : кандидат архітектури, доцент Черкасова
Катерина Тимофіївна, ХДТУБА, зав.каф.рекон-
струкції, реставрації архітектурних об'єктів.

Офіційні опоненти :

Доктор архітектури, професор Лаврик Генадій Іванович, КДТУБА,
зав.каф.кваліметрії.

Кандидат архітектури, доцент Трегуб Наталя Євгенівна ХХПІ,
кафедра інтер'єру і обладнання.

Провідна установа :

Київський науково-дослідний інститут теорії та історії архітектури і
містобудування.

Захист відбудеться 10 грудня 1998 р. о 13-00 годині на засіданні
спеціалізованої вченої ради Д 64.056.02 при Харківському державному
технічному університеті будівництва і архітектури (310002, Харків,
вул.Сумська, 40).

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Харківського
державного технічного університета будівництва архітектури за адресою :
310002, Харків, вул.Сумська, 40.

Автореферат розіслано 9 листопада 1998р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради _____ Черкасова К.Т.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження :

Сучасні темпи урбанізації висвітлили протиріччя завдань збереження національно-культурних особливостей середовища і адаптації її до швидко змінюваних вимог нової технології життя, що виникає внаслідок НТР. Відносно висока вартість і складність еволюції історично складеного середовища мешкання викликає революційні зміни, які проводяться з метою реалізації сучасних технологій життєдіяльності, що часто виявляється деструктивним по відношенню до сформованого середовища. Тому так гостро постає питання про необхідність збереження історично складених елементів міського оточення в умовах реконструкційної діяльності.

У вітчизняній архітектурі ще відсутній єдиний методичний підхід до проблеми реконструкції історичних зон міст, в теорії переважає мозаїчність і фрагментарність поглядів на суть та мету міської реконструкції. Незаперечна настійна потреба в створенні комплексної системи знань про історичне місто і розробка взаємопов'язаних прийомів і засобів реалізації теоретичних уявлень в практиці реконструкції, що неможливо без чіткої єдиної концепції. Одним з головних компонентів такої концепції повинно бути узагальнююче уявлення про історичне місто як об'єкт реконструкції. Необхідною умовою створення такого уявлення є проведення фундаментальних досліджень середовища історичних міст.

Мета роботи :

Розробка типологічної класифікації базових елементів архітектурного середовища генетичного ядра історичного міста і його найбільш стійких морфологічних ознак.

Задачі дослідження :

1. Розробити теоретичну модель методики дослідження морфології архітектурного середовища.
2. Розробити методику описання морфології базових елементів архітектурного середовища історичного міста.

3. Обґрунтувати вибір параметрів описання морфології об'єктів дослідження за ступенем і характером їх впливу на процес адаптації суб'єкта до предметно-просторового оточення і в забезпеченні історичної спадкоємності розвитку.
4. Виявити характерні особливості еволюції планувальної структури і морфотипи забудови історично складених районів Харкова в період 2-ї полов.XVIII ст. - початку XX ст.
5. Виявити об'єктивно існуючі стійкі сполучення морфологічних характеристик, що визначають характерні особливості типів середовища досліджених районів міста і скласти типологічну класифікацію базових елементів архітектурного середовища генетичного ядра Харкова.
6. На ґрунті розробленої типологічної класифікації виявити особливості розподілу і спектр основних морфологічних типів архітектурного середовища для кожного із досліджених районів.

Об'єкт і предмет дослідження :

Об'єктом дослідження є базові елементи архітектурно-планувальної системи міста : квартали, вулиці і вузли історично складених районів. Для аналізу використано матеріали історичних планів, ПДП та опорні плани існуючої забудови районів.

Предметом дослідження є принципи систематизації морфологічних параметрів кварталів, вузлів та вулиць, вивчення кореляції морфологічних характеристик об'єктів і моделі архітектурного середовища у свідомості суб'єкта.

Методика дослідження :

Для дослідження об'єктів використані : історико-генетичний аналіз для виявлення етапів формування планувальної структури міста, виявлення планувальних і просторових характеристик історично складених типів забудови; графоаналітичний метод для аналізу морфології об'єктів; аналіз кількісних параметрів методами статистики; методики структурного аналізу, викладені в працях А.Е.Гутнова, Ю. В.Ранінського, С.К.Регаме, З.М.Яргіної з методології вивчення архітектурних та містобудівних об'єктів щодо реконструкції історичного міста .

Для автоматизованого збору і обробки даних використано авторську спеціалізовану програму для персональної ЕОМ, що

працює у програмному середовищі FoxPro, дозволяє формувати базу даних об'єктів архітектурно-планувальної системи і проводити комплексний аналіз графічної інформації.

Фіксацію значень параметрів об'єктів дослідження представлено у вигляді вербальних описань, графічних зображень і моделей. Вибір параметрів ґрунтується на співвідношенні об'єктивних показників морфології та їх суб'єктивних середовищних аналогів з метою визначення їх зв'язку і об'єктивізації характеристик середовища. Запропоновано ситуаційно-обумовлений спосіб відбору параметрів для вивчення, що ґрунтується на уявленні про фазову адаптацію : для кожного виду об'єктів сформульовано перелік типових середовищних сценаріїв, який визначає морфологічні характеристики . Відбір параметрів базується на критеріях оцінки архітектурного середовища, які запропонував К.Лінч.

Межі дослідження :

Межі визначені задачами дослідження і властивостями об'єктів дослідження. Територіально дослідження обмеже історично-складеними районами Харкова. Хронологічні межі : друга половина XVIII ст. - початок XX ст. Вибір параметрів обмежений морфологією об'єктів середовища та історичною динамікою їх розвитку. Вибір методів аналізу містить статистико-морфометричні та історико-генетичні методики.

Наукова новизна :

Вперше розглянуто історично складене архітектурне середовище м.Харкова як система базових елементів, морфологічні характеристики яких суттєво впливають на формування загального образу предметно-просторового оточення.

Запропоновано ситуаційно обумовлений спосіб вибору морфологічних параметрів середовища, заснований на уявленні про фазовий характер адаптації суб'єкта.

Вперше виявлені статистично достовірні комбінації морфологічних параметрів вивчених об'єктів, створено типологічну класифікацію базових елементів містобудівної структури за морфологічними характеристиками.

Практична значущість :

Розроблено методику опису морфології кварталів, вулиць і планувальних вузлів міста, що може використовуватись в ході передпроектного аналізу історичної зони міст для вибору оптимальної тактики реконструкції з метою збереження спадкоємності історичного розвитку архітектурного середовища.

Запропоновано спеціалізовану комп'ютерну програму на базі СУБД FoxPro для збору та аналізу даних, що може використовуватись для створення банку даних об'єктів історичної зони міста.

Результати дослідження використано при складанні містобудівного кадастра (ГоловАПУ м.Харкова. Акт впровадження від 25.02.1998).

Матеріали дослідження застосовано в курсовому проектуванні спеціалізації 7.120101.01 "Реконструкція і реставрація архітектурних об'єктів".

Апробація роботи :

Основні положення і результати роботи викладені на наукових конференціях ХДТУБА (Харків, 1994, 1995, 1997рр.), ХХПІ (Харків, 1996р.).

За темою дисертації опубліковано 5 статей.

Структура дисертації :

Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, переліку літератури, додатків . Обсяг дисертації 150 сторінок основного тексту, 34 сторінки додатків, 48 планшетів експозиційного матеріалу.

У першому розділі "Морфологія архітектурного середовища історичного міста" наведено огляд концепцій архітектурного середовища, виділено характеристики, які описують морфологію базових елементів містобудівної структури, систематизовано методи морфологічного опису архітектурного середовища. До основи вибору параметрів опису морфології базових елементів покладено забезпечення можливості співвідставлення досліджуваних характеристик середовища на рівні суб'єктивно-об'єктивних зв'язків , аналізується можливість їх кількісної інтерпретації.

У другому розділі "Історична типологія структурних елементів історичного міста" вивчаються особливості формування міського плану і історичні морфотипи забудови на прикладі історично складених районів Харкова. В результаті порівняльного аналізу характерних для кожного району архітектурно-планувальних і композиційних прийомів і переважаючих типів забудови відокремлено стійкі стереотипи, які визначають образ архітектурного середовища кожного з досліджених історично складених районів міста.

У третьому розділі "Морфологічні типи архітектурного середовища історичних районів м.Харкова" проведено кількісний аналіз морфологічних параметрів об'єктів, кластерний аналіз з метою визначення взаємозв'язку між характеристиками, виявлено діапазони значень, які характерні для кожного типу об'єктів, складено типологічну класифікацію об'єктів за морфологічними ознаками.

ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі розкрито актуальність обраної теми дослідження та її місце в сучасній теорії реконструкції історичного міста. Підсумковим результатом, до якого спрямовані всі теоретичні і практичні зусилля з реконструкції, повинно бути створення психологічно комфортного архітектурного середовища, при цьому суттєве значення належить забезпеченню історичної спадкоємності морфологічних характеристик середовища та його структурних елементів. Вказано на важливість просторової фази адаптації людини до архітектурного оточення як основи для наступних етапів адаптації. Описано мету і задачі дослідження, його наукову новизну і практичне значення.

В першому розділі наведено літературний огляд існуючих концепцій архітектурного середовища. Автор дотримується класифікації, що розподіляє середовищні концепції на 5 груп: партиципативні, урбаністичні, історичні, екологічні і нарративні. При розгляді типових для кожної з груп концепцій середовища відокремлюються присутні в них елементи морфологічного аналізу об'єктів середовища. Аналізується важливість морфологічних характеристик середовища і співвідношення суб'єктивних і об'єктивних параметрів в існуючих моделях середо-

вища, які представляють ту або іншу концепцію, визначаючи її суб'єктну або об'єктну орієнтацію.

Перетворення планувальної структури міста здійснюється на тлі поступового історичного розвитку, тобто невід'ємно пов'язане з проблемою спадкоємності. Уявлення про зміст ставлення мешканців до міського середовища належить К.Лінчу і використане ним для розробки власної концепції форми міста та його елементів. Запропоновані ним якісні характеристики архітектурного середовища (життєздатність, досяжність, осмисленість, контрольованість) стали підставою для вибору морфологічних параметрів опису середовища в методиці автора.

У другому підрозділі першого розділу викладено методику аналізу морфології архітектурного середовища кожного типу базових елементів (кварталів, вулиць, вузлів). Середовищний аналіз морфології, проведений у роботі, засновано на уявленні про динамічний характер адаптації людини до міського середовища. При цьому відокремлюються 3 складові частини, які є послідовними фазами єдиного процесу : 1) просторова адаптація (ідентифікація просторових зв'язків), яка формується просторовими параметрами середовища в цілому і її елементів; 2) функціональна або діяльнісна адаптація (ідентифікація можливих видів діяльності); 3) естетична або емоційна адаптація, тобто формування емоційного стану людини і культурно-естетичне осмислення середовища. Основними якісними характеристиками архітектурного середовища, які забезпечують ефективність процесу адаптації, є такі фактори : цілісність просторової організації середовища, можливість легкої (інваріантної) і достатньо повної часової ідентифікації її елементів, легкість ідентифікації функціонально-діяльнісних процесів, що відбуваються у цьому середовищі.

В умовах історичного міста ці характеристики формуються поступовими еволюційними змінами морфологічних, функціональних і естетичних параметрів міського середовища. Цей процес може бути описаний поняттям "спадкоємність історичного розвитку" архітектурного середовища. Для виявлення середовищних морфологічних характеристик квартала визначені типові "сцени", що дозволило виділити групи морфологічних характеристик.

Перша група характеристик визначає цілісність просторової організації об'єктів. За характером свого впливу на властивості просторової моделі архітектурного середовища вони розподілено на такі підгрупи :

- такі, що описують планувальну організацію об'єкта (топологічний тип, форма вільного простору (для вузла), характер відступів забудови від червоної лінії, топологічний тип межі забудови, щільність забудови (для квартала), однорідність величини дворових просторів (для квартала), наявність планувальних домінант, траєкторія (для вулиці), планувальне рішення початку і кінця (для вулиці), середня відносна довжина кварталів (для вулиці), характерний топологічний тип планувального вузла вулиці);

- такі, що описують об'ємно-планувальну організацію об'єкта (топология силуету забудови, силуетне рішення початку і кінця вулиці, рівномірність висотності забудови, рівномірність коливання лінії силуета, рівномірність розподільності силуета забудови, характерний топологічний тип розриву в забудові, наявність силуетних домінант, наявність колористичних домінант, характерна площа перетину розривів у забудові);

- такі, що описують об'ємно-просторову організацію об'єкта (щільність забудови внутрішнього простору (для квартала), компактність дворових просторів (для квартала), компактність внутрішнього простору (для планувального вузла), характерна площа перетину коридора вулиці, характер зміни перетину коридора вулиці, відкритість внутрішнього простору вулиці, ізолюваність простору вулиці, проникність простору вулиці, компактність візуальних зв'язків вулиці, масштабність забудови, ступінь перфорації забудови, ступінь замкненості, наявність ландшафтних домінант) .

Друга група містить якісні характеристики, які впливають на легкість і повноту часової ідентифікації та описують історико-культурний зміст середовища. За своїм об'єктивним змістом вони розподілені на такі підгрупи :

- такі, що описують історичну забудову (стильовий спектр забудови, неперервність множини стильових рішень у забудові, наявність стильових домінант);

- такі, що описують взаємодію історичної цінної і рядової

забудови (наявність пам'яток архітектури, відповідність масштабів, колористичних рішень і матеріалів історичної цінної і рядової забудови);

- такі, що описують типовість або унікальність об'ємно-просторової організації (стандартність топологічного типу, стандартність габаритів).

Третя група містить характеристики, що впливають на легкість ідентифікації функціонально-діяльнісних процесів, які перебігають у цьому середовищі (спектр морфологічно-детермінованих видів діяльності, ступінь відповідності морфологічних характеристик середовища реалізованим видам діяльності, рівень складності функціональних зв'язків).

Для автоматизації процесу збору і обробки інформації створено комп'ютерну програму управління спеціалізованою базою даних для містобудівних об'єктів.

Другий розділ дисертації містить результати історико-генетичного аналізу архітектурно-планувальних систем міст Слобідської України. Вивчення нормативних містобудівних теорій XVII-XIXст. дозволило виділити основні етапи формування планувальної структури міста Харкова, зафіксованої історичними генеральними планами. Встановлено, що перші плани міста з'являються в середині XVIII ст. Характерним є поєднання регулярних принципів забудови міст (район Залопання) і місцевих традицій - історично складена радіально-кільцева схема планування центрального ядра і нерегулярна сітка вулиць слобідського поселення (район Захарків'я). До початку XIXст. межі міста розширюються, остаточне закріплення отримує вісь «захід-схід», яка фланкується витягнутими в плані площами. Забудова центральних вулиць суворо регламентується, вводяться "зразкові проекти". На початку XXст., згідно плану 1938р. місто розвивається у східному і північному напрямках. В центральному районі формується новий центр, що перетворює структуру міста в поліцентричну і обумовлює формування нової композиційної вісі «північ-південь». Історично складені райони Харкова (Залопання, Захарків'я, Подол і Нагорний район) в процесі формування зберегли індивідуальні особливості планувальної структури і забудови.

Другий підрозділ другого розділу - "Морфологія архітектур-

ного середовища історичних районів Харкова" містить детальний опис морфологічних характеристик базових елементів і порівняльний аналіз архітектурного середовища вивчених районів Нагорного району, Подолу, району вулиці Полтавський шлях і району Московського проспекта.

Експериментальна частина дисертаційного дослідження наведена у третьому розділі "Морфологічні типи архітектурного середовища історичних районів міста Харкова". Детальний опис архітектурного середовища досліджених районів передбачає аналіз морфологічних характеристик, які визначають типи середовища кварталів, вулиць, вузлів, що обумовлені впливом культурно-історичних та функціонально-діяльносних процесів.

Наявність великої кількості взаємопов'язаних параметрів і характеристик для кожного з досліджених об'єктів (35-55 різних параметрів) дозволило поєднати їх в рубрики типологічної класифікації, індивідуальної для кожного типу об'єктів. Аналіз адекватності угруповання параметрів за рубриками і визначення реально існуючих варіантів їх значень проводився за допомогою дослідження гістограм розподілу частот значень і кластерного аналізу (для рубрик, які містили більш, ніж один параметр). В результаті кластерного аналізу було виявлено вірогідні варіанти значень параметрів та їх стійкі комбінації. Це дозволяє застосувати запропоновані класифікації для визначення типології конкретного фрагменту архітектурного середовища історичного міста.

Для виявлення морфологічних типів архітектурного середовища кварталів було досліджено 95 кварталів історичних районів міста, для яких виділено 8 морфологічних типів; 125 вулиць, для яких виділено 7 типів; 210 планувальних вузлів, для яких виділено 8 типів.

Типи архітектурного середовища кварталів :

Тип І. Стандартні габарити, прямокутна форма, щільна границя і середня щільність забудови, середнє значення дисперсії площин дворів, силует з наявністю окремих високих будівель при низькій висотності іншої забудови і змішаному типі розривів. Дуже висока дисперсія площин фасадів і неоднорідність членування силуета. Показник масштабності 1,9-2,2.

Тип II. Стандартні габарити, прямокутна форма, щільна границя і середня щільність забудови, середнє значення дисперсії площин дворів, однорідний силует з симетричним розподілом висот, середньою дисперсією площин фасадів і середньою неоднорідністю членування. Масштабність 1,9 - 2,2.

Тип III. Стандартні габарити, прямокутна форма, перфорована границя і середня щільність забудови, низьке значення дисперсії площин дворів, силует з наявністю ділянок помірно підвищеної висотності при середніх значеннях висоти переважаючої частини споруд. Висока дисперсія площин фасадів і середня неоднорідність членування. Масштабність 1,9-2,2.

Тип IV. Стандартні габарити, прямокутна форма, перфорована границя і середня щільність забудови, низьке значення дисперсії площин дворів, однорідний силует з симетричним розподілом висот, середньою дисперсією площин фасадів і середньою неоднорідністю членування. Масштабність понад 2,2.

Тип V. Стандартні габарити, прямокутна форма, перфорована границя і середня щільність забудови, високе значення дисперсії площин дворів, силует з ділянками помірно підвищеної висотності при середніх значеннях висоти переважаючої частини споруд. Висока дисперсія площин фасадів і середня неоднорідність членування силуета. Масштабність менша за 1,9.

Тип VI. Стандартні габарити, прямокутна форма, перфорована границя і середня щільність забудови, високе значення дисперсії площин дворів, силует з окремими високими спорудами при низькій висотності іншої забудови і змішаному типі розривів. Дуже висока дисперсія площин фасадів і неоднорідність членувань силуета. Масштабність 1,9 - 2,2.

Тип VII. Малі габарити, прямокутна форма, щільна границя і середня щільність забудови, середнє значення дисперсії площин дворів, однорідний силует з симетричним розподілом висот, середньою дисперсією площин фасадів і середньою неоднорідністю членувань. Розриви - наскрізні проходи. Масштабність 1,9 - 2,5.

Тип VIII. Малі габарити, прямокутна форма, щільна границя і середня щільність забудови, середнє значення дисперсії площин дворів, однорідний силует з фрагментами зниженої висотності, висока однорідність площин фасадів споруд, рів-

номірне членування. Характерний тип розриву- наскрізний прохід. Масштабність менша за 1,9.

Для планувальних вузлів виділено такі морфологічні типи :

Тип I. Примикання малої площі, прямокутної форми, без планувальних і ландшафтних домінант, з однорідним силуетом за будови, симетричний розподіл висот. Масштабність менша 2,2.

Тип II. Примикання малої площі, прямокутної форми, з наявністю водних басейнів, силует з помірною неоднорідністю висот (фрагменти зниженої висотності). Масштабність менша 2,2.

Тип III. Перехрестя малої площі, прямокутна форма, без планувальних і ландшафтних домінант, однорідний силует за будови, симетричний розподіл висот. Масштабність 1,9 - 2,2.

Тип IV. Перехрестя малої площі, прямокутна форма, наявність окремих високих споруд при низькій висотності за будови, помірна дисперсія площин фасадів. Масштабність 2,2 - 2,5.

Тип V. Перехрестя стандартної площі, прямокутної форми, утворені перетином вулиці з крупною магістраллю, без ландшафтних домінант, силует з рознесеними вертикальними домінантами, помірною дисперсією площин фасадів. Масштабність 1,9 - 2,5.

Тип VI. Перехрестя стандартної площі, прямокутної форми, утворене перетином вулиці з крупною магістраллю, наявність великих зелених масивів, помірно неоднорідний силует з фрагментами зниженої висотності. Масштабність більша за 2,2.

Тип VII. Перетини великої площі, прямокутної форми, утворені вулицею і крупною магістраллю, наявність зелених масивів або водних басейнів, симетричний розподіл висот і висока неоднорідність площ фасадів. Масштабність більша 2,2.

Тип VIII. Перетини великої площі, прямокутної або неправильної форми, наявність зелених масивів. Силует з рознесеними вертикальними домінантами або локальною групою, підвищена дисперсія площ фасадів. Масштабність більша за 2,2.

Для вулиць виділено наступні морфологічні типи :

Тип I. Довжина менша 500 м, прямолінійна траєкторія, без планувальних вузлів, початок і кінець вулиці утворений примиканнями - провулками без розкритих просторів з домінуючими змінами рельєфа або без ландшафтних домінант. Однорідний силует з фрагментами зниженої висотності, висока од-

норідність площ фасадів і рівномірне членування силуета.

Тип II. Довжина менша 500м, прямолнійна траєкторія, без планувальних вузлів, початок і кінець вулиці утворений примиканнями - провулки без розкритих просторів. Однорідний силует з симетричним різноманіттям висот, середня дисперсія площ фасадів будівель і членувань силуета.

Тип III. Довжина менша 500м, прямолнійна траєкторія, без планувальних вузлів, початок і кінець вулиці утворений примиканнями - провулки без розкритих просторів, без ландшафтних домінант. Силует з вертикальною домінантою або їх локальною групою, висока дисперсія площ фасадів, середня неоднорідність членувань силуета.

Тип IV. Довжина менша 500м, прямолнійна траєкторія, планувальні вузли - перехрестя або примикання, початок і кінець вулиці утворені примиканнями, вулиці з частими перетинаннями (відносна довжина кварталів менше 0,25), без розкритих просторів. Силует з ділянками помірно підвищеної висотності при середній висотності переважаючої частини споруд, висока дисперсія площ фасадів, середня неоднорідність членування силуета.

Тип V. Довжина більша 500м, прямолнійна траєкторія, планувальні вузли - перехрестя або примикання, початок вулиці утворено примиканням до планувального вузла - вулиці з частими перетинаннями (відносна довжина кварталів менша 0,5), з однобічно розташованими малими розкритими просторами. Нерегулярний силует, висока дисперсія площ фасадів і середня неоднорідність членування силуета.

Тип VI. Довжина більша за 500м, прямолнійна траєкторія, планувальні вузли - перехрестя або примикання, початок вулиці утворено примиканням до планувального вузла - вулиці з частими перетинаннями (відносна довжина кварталів менша за 0,25), з крупними розкритими просторами і зеленими масивами. Силует з ділянками підвищеної висотності при середній висотності переважаючої частини будівель. Висока дисперсія площ фасадів і середня неоднорідність членувань силуета.

Тип VII. Довжина більша за 500м, прямолнійна траєкторія, планувальні вузли - перехрестя або примикання, початок ву-

лиці утворений примиканням до планувального вузла - вулиці з частими перетинаннями (відносна довжина кварталів менша за 0,5), без відкритих просторів. Однорідний силует, симетричний розподіл висот.

Вищенаведені базові типи архітектурного середовища історичного міста дозволяють проводити класифікацію реальних об'єктів реконструкції з метою визначення їх типологічної належності, незалежно від ступеня їх збереженості. Конкретні морфологічні типи обумовлюють граничні умови для зонування районів міста і планування реконструктивного втручання з метою збереження історичної спадкоємності середовища об'єкта наступного рівня ієрархії містобудівних просторів - району.

Використання розробленої методики є також доцільним при описанні великих елементів містобудівної структури - планувальних районів, при підготовці даних для складання зонинга.

ВИСНОВКИ

1. В літературі визначено, що збереження історично складеного архітектурного образу міського середовища з забезпеченням структурно-функціонального розвитку згідно з соціально-економічними вимогами сучасності залишається головною проблемою теорії і практики реконструкції історичних міст. Для вибору раціональної тактики реконструкції стає необхідним проведення фундаментальних досліджень об'єкту. Одним з найбільш значущих етапів такого дослідження є створення системної моделі архітектурного середовища, важливим елементом якої має бути аналіз морфологічної структури об'єкта, що і стало темою даного дослідження. Запропоновано ситуаційно-обумовлений метод відбору морфологічних параметрів, який ґрунтується на уявленні про фазовий характер адаптації.

2. Встановлено, що архітектурне середовище історичного міста містить стійкі морфологічні образи, які впливають на процес адаптації суб'єкта до предметно-просторового оточення. Виявлені об'єктивно існуючі комбінації морфологічних параметрів можуть бути використані при визначенні граничних значень забудови, що проектується в умовах реконструк-

ції історичних районів міста.

3. Визначено ступінь впливу морфологічних ознак об'єктів на формування просторової структури середовища. Виділено 3 групи параметрів просторової організації об'єктів. Характеристиками планувальної організації об'єктів є : розміри об'єктів (периметр квартала, площа вузла, довжина вулиці), їх топологія (форма квартала, топологічний тип вузла, форма вільного простору вузла, траєкторія вулиці), складність планувальної структури (щільність забудови, дисперсія площ дворів, кількість вулиць, що формують вузол, топологія вузлів вулиці, відносна довжина кварталів вулиці, середня відстань між вузлами вулиці, наявність планувальних і ландшафтних домінант).

До характеристик об'ємно-планувальної організації віднесені : топологія силуета, складність його структури (наявність силуетних домінант, дисперсія висот, асиметрія площин і довжин фасадів), наявність і характер розподілу колористичних домінант.

Характеристиками об'ємно-просторової організації є : проникність границь і внутрішнього простору об'єкта (ступінь перфорації, замкненість контура, щільність внутрішньої забудови) і масштабність.

4. Виявлено морфологічні характеристики базових елементів середовища, які визначають історико-культурний контекст забудови. Наявність цінної історичної забудови : переважаючий стиль забудови, наявність стильових домінант, безперервність стильового розвитку. Взаємодія історичної цінної і рядової забудови : наявність пам'яток архітектури, характер взаємодії історичної цінної і рядової забудови (відповідність масштабів, метроритмічних членувань, матеріалів і колористичного рішення). Типовість або унікальність загальних характеристик середовища (типовість топологічного типу, планувального рішення і розмірів об'єктів).

5. Виявлено морфологічні параметри середовища, які віддзеркалюють особливості її функціональної організації : спектр і рівень активності діяльності, ступінь відповідності морфології реально існуючим видам діяльності.

6. В результаті проведеного історико-генетичного аналізу виявлено в усіх досліджених районах фрагменти історично

складеної системи візуальних орієнтирів і фрагменти рядової забудови. Проведений морфологічний аналіз архітектурного середовища історичних районів Харкова з використанням запропонованої автором методики дозволив виявити характерні риси кожного району.

7. В результаті статистичної обробки даних визначено типологічно значущі параметри архітектурного середовища вулиці : довжина вулиці, найбільш характерний топологічний тип планувальних вузлів, планувальне рішення початку і кінця вулиці, наявність і характер планувальних домінант, наявність і характер ландшафтних домінант, топологія силуета, дисперсія площин фасадів. Створено типологічну класифікацію вулиць (7 типів), реально існуючих в архітектурному середовищі Харкова.

8. Визначено типологічно значущі параметри архітектурного середовища планувальних вузлів : площа вузла, топологія, форма вільного простору, наявність і характер планувальних домінант, наявність і характер ландшафтних домінант, топологія силуета, асиметрія висот силуета забудови, масштабність. Виділено 8 типів планувальних вузлів.

9. Визначені типологічно значущі параметри архітектурного середовища кварталів : периметр квартала, характер границі забудови, топологія , щільність забудови , дисперсія дворових просторів, дисперсія силуета забудови, асиметрія силуета забудови, дисперсія площин фасадів, масштабність забудови. Відокремлено 8 типів кварталів.

10. Встановлено, що розподіл історично детермінованих типів базових елементів архітектурного середовища надає специфічний вигляд кожному з досліджених районів міста. Збереження історично складеної типології елементів середовища в процесі реконструкції забезпечує ефективність і повноту адаптації, що сприяє гуманізації урбаністичного оточення.

СПИСОК НАУКОВИХ ПРАЦЬ,
ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ :

1. Шарлай Е.В. Морфологические аспекты формирования пространственной модели архитектурной среды исторического города. // Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Науково-технічна збірка. Київський держ.техн.ун-т будівництва і архітектури. - Київ, 1997.-Вип.1.-С.145-149.
2. Шарлай Е.В. Концепции архитектурной среды в современной отечественной архитектуре.// Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті. Збірка наукових праць. Харківський худ.-пром.ін-т.- Харків, 1997.-Вип.5.-С.7-9.
3. Шарлай Е.В. Эволюция понятия "памятник архитектуры". //Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті. Збірка наукових праць.Харківський худ.-пром.ін-т.- Харків, 1997.-Вип.5.-С.11-13.
4. Шарлай Е.В. Историческая эволюция планировочной структуры города Харькова в XVII-XIX вв. // Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті. Збірка наукових праць. Харківський худ.-пром.ін-т.- Харків, 1998.-Вип.2.-С. 9-11.
5. Шарлай Е.В. Морфологические параметры архитектурной среды кварталов исторического города. // Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті. Збірка наукових праць. Харківський худ.-пром.ін-т.- Харків, 1998.-Вип.2.-С.12-13.

Аннотация

Шарлай Е.В. Морфологические типы архитектурной среды исторического города на примере г.Харькова. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата архитектуры по специальности 18.00.01.-теория архитектуры, реставрация памятников архитектуры. Харьковский государственный технический университет строительства и архитектуры, Харьков, 1998.

Диссертация посвящена проблемам создания комплексной системы знаний об архитектурной среде исторического города как объекте реконструкции. Разработана методика описания морфологии и типологическая классификация элементов архитектурной среды исторического города.

Ключевые слова : архитектурная среда, исторический город, морфология, преемственность, типология.

Анотація

Шарлай О.В. Морфологічні типи архітектурного середовища історичного міста на прикладі м.Харкова. - Рукопис.

Дисертація на здобуття вченого ступеню кандидата архітектури за спеціальністю 18.00.01.- теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури. Харківський державний технічний університет будівництва та архітектури, Харків, 1998.

Дисертацію присвячено проблемам створення комплексної системи знань про архітектурне середовище історичного міста як об'єкта реконструкції. Розроблено методику опису морфології і типологічна класифікація елементів архітектурного середовища історичного міста.

Ключові слова : архітектурне середовище, історичне місто, морфологія, спадкоємність, типологія.

Summary

Sharlay E.V. Morfological types of architectural environment of historical city by example of Kharkov city.- Manuscript.

The thesis for creation of academic degree of candidate of architecture on speciality 18.00.01.-the theory of architecture, restoration of monuments. Kharkov's state technical university of construction and architecture, Kharkov, 1998.

Some problems in creation of complex knowledge system about architectural environment of historical city as object of reconstruction. Describing method for morfological and typological classification of architectural environment elements was developed in this study.

Keywords : architectural environment, historical city, morfology, successivity, typology.

Підписано до друку 5.09.98 р.
Формат А5 (84х60 1/32).
Папір друкарський. Печать різнографія.
Прим.100. Зак. х/98

Друкарня КТ & К
Харків, пр.50 років СРСР д.65/1 кв.7
тел.12-65-44